

תרבות יהודית ישראלית // ממלכתי

יחידת לימוד - "התגעגעי לירושלים, התגעגעי"

שכבת גיל: ה'-ח'

כתבו:

דינה דרורי, מדריכה מרכזת מורשת קהילות ישראל, אגף מורשת
מרו אסמרה, מפקח מורשת קהילת יהודי אתיופיה, אגף מורשת
רמי אלגרבל, מדריך מרכז, אגף מורשת
מיה נוימן, מיכל רוט ברגר, וקארן דונר אשר, מדריכות מחוזיות מורשת, קהילות ישראל

קראו והעירו:

ד"ר אשר שכטר, ממונה תכניות לימודים אגף מורשת
שושנה בן דור, חוקרת קהילת יוצאי אתיופיה
יוספה משולם, מפמ"ר תורה שבעל פה ומשפט עברי ממלכתי

ריכזה: צילה מירון-אילן, מנהלת אגף מורשת ומפמ"ר מחשבת ישראל ממלכתי

עריכה לשונית: מיטל שרף

עיצוב גרפי: טו דו דיזיין

**מורשת קהילות ישראל באגף מורשת מציגה במסמך זה מערכי שיעור בנושא
"התגעגעי לירושלים, התגעגעי" העוסקים במורשת יהודי אתיופיה.**

ביחידה 4 נושאים - כל נושא ילמד במשך 2 - 3 שיעורים:

1. "ובאו האובדים"

2. מעגל השנה במסורת יהודי אתיופיה

3. סיפורי עם של יהודי אתיופיה

4. יהודי אתיופיה עולים לארץ ישראל

מערכי השיעור בנושאים: "ובאו האובדים" ו"יהודי אתיופיה עולים לארץ ישראל" עוסקים
בגעגועים לירושלים ובהגשמת חלום השיבה לירושלים.

מערכי השיעור בנושאים: "מעגל השנה במסורת יהודי אתיופיה" ו"סיפורי עם של יהודי אתיופיה" עוסקים בהכרת מורשתם התרבותית של יהודי אתיופיה.

נושא 1:

"ובאו האובדים" - מנהיגים שהובילו את הקשר בין יהודי אתיופיה לבין יהדות ישראל והעולם

1. רציונל לבחירת הנושא

במרבית מדינות העולם, שמרו קהילות ישראל על קשר זו עם זו והכירו את התפתחות התרבות היהודית ואת מנהגיה. יהודי אתיופיה, בניגוד לשאר קהילות ישראל, חיו במרחק עצום מהקהילות האחרות ובנתק מוחלט משאר יהודי העולם. הקהילה, הידועה בשמה "ביתא ישראל", שמרה על מנהגיה, על תרבותה ועל ספריה המיוחדים.

רבים מבני העדה האתיופית ומשאר עדות ישראל ניסו לחדש את הקשרים חרף הקשיים והסכנות. ביניהם היו "אסירי ציון" - יהודים שנאסרו בעקבות פעולותיהם למען עליית הקהילה למדינת ישראל.

2. מטרות מעשיות

- **בתחום התוכן:** התוודעות למנהיגים מרכזיים מקרב יהודי אתיופיה.
- **בתחום הערכים:** גיבוש זיקה בין מסורות שונות בעולם היהודי. היחשפות למוטיבציה של יהודי בכל העולם ליצירת קשרים ברבדים שונים לאור חזון תנ"כי של קיבוץ גלויות.
- **בתחום המיומנויות:** צפייה מונחית בסרט, חשיבה.

3. מושגים מרכזיים

ירושלים, אבא מהרי, יעקב פייטלוביץ, קייס ברהן - אורי בן ברוך, יונה בוגלה.

4. משאבי למידה

סרטונים, טקסטים - דיונים בקבוצות

5. הערכה

רפלקציה אישית וקבוצתית

6. מקורות המידע (רשימה ביבליוגרפית)

1. "זמן יהודי חדש", הוצאת כתר, חלק ד, עמ' 188.

2. ["ירוסלם" - מתוך פרוייקט: תיעוד תפילות וניגונים מסורתיים](#)

3. שושנה בן דור, המסע לארץ ישראל: הסיפור על אבא מהרי, פעמים תשמ"ה 33 עמ' 30, הוצאת מכון בן צבי.

4. יעקב פייטלוביץ, מסע אל הפלאשים, הוצאת דביר, 1959.

5. אורי בן ברוך, מעובד על פי ערך הוויקיפדיה.

6. מנחם ולדמן, אגרות יצחק בן-צבי על יהודי אתיופיה, פעמים 22, הוצאת יד יצחק בן צבי, עמ' 84.

מהלך השיעור:

"ובאו האובדים"

"וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל
וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אֲשׁוּר
וְהַנִּדְחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
וְהִשְׁתַּחֲוּ לַה' בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם"
(ישעיהו כ"ז)

במרבית מדינות העולם שמרו קהילות ישראל על קשר זו עם זו והכירו את התפתחות התרבות היהודית ואת מנהגיה. יהודי אתיופיה, בניגוד לשאר קהילות ישראל, חיו במרחק עצום מהקהילות האחרות ובנתק מוחלט משאר יהודי העולם. הקהילה, הידועה בשמה "ביתא ישראל", שמרה על מנהגיה, על תרבותה ועל ספריה המיוחדים.

רבים מבני העדה האתיופית ומשאר עדות ישראל ניסו לחדש את הקשרים חרף הקשיים והסכנות. ביניהם היו "אסירי ציון" - יהודים שנאסרו בעקבות פעולותיהם למען עליית הקהילה למדינת ישראל.

בשיעור זה נלמד על ארבעה מנהיגים שהובילו את חידוש הקשר בין יהודי אתיופיה לבין יהודי ארץ ישראל ושאר קהילות העולם, החל מהמחצית השנייה של המאה ה-19.

1. צפן בקטע מהסרט "ירושלים"

תרגום חלק מהשיר ברקע:

"ירושלים אני בטוח אראה אותך

אני אגיע אלייך

אלוהיי, סלח לי על הטעויות שעשיתי

אני מבקש ממך להגיע לירושלים"

2. תארו את הכפר היהודי שראיתם בסרטון.

שאלו בבית (הורים, סבים, סבתות) על תנאי החיים במקומות שמהם הגיעו. האם יש הבדלים בין צורות החיים?

3. מה הייתה המשאלה של היהודים בסרטון ובשיר? כיצד, לדעתכם, ניתן היה לממשה?

4. עיינו במפת העולם (ברשת או באטלס):

- מצאו את אתיופיה על גבי המפה.
- בתוך אתיופיה, מצאו את מחוז גונדר - המחוז שבו חיו יהודי אתיופיה.
- מה, לדעתכם, גרם לנתק בין יהודי אתיופיה לבין שאר יהודי העולם? (הביאו מספר סיבות).

בחרו אחד מן המנהיגים הבאים, קראו אודותיו (בקטע הקצר שבנספחים ובמקורות מידע ברשת) וענו על השאלות לדיון.

המנהיגים הם:

1. אבא מהרי
2. יעקב פייטלוביץ'
3. קייס ברהן - אורי בן ברוך
4. יונה בוגלה

שאלות לדיון בקבוצה

- תארו את הדרך שבה ניסה המנהיג שעליו קראתם להתגבר על הנתק בין ביתא ישראל לבין שאר קהילות ישראל.
- תארו שלושה קשיים שעמדו בפני המנהיג.
- נסחו שתי שאלות שהייתם רוצים לשאול את הדמות.
- נסו לנסח משפט בשם הדמות על המניעים שלה למסע הארוך.

- ספרו בקצרה על אחד מן האישים שעליהם קראתם.

- שאלות לדיון לדוגמה:

« כיצד כישלוננו של המסע של אבא מהרי הפך להצלחה?

« כיצד הדמויות שעליהן למדתם מבטאות בחייהן את "אהבת העם" ואת "אהבת הארץ"?

נספחים: קטעי מידע לתלמיד על האישים

1. המסע לארץ ישראל - אבא מהרי

אבא מהרי נולד בקווארה שבמחוז אמהרה ושם הוכשר לתפקיד כהן (קייס) ונזיר (מלקוסה). לאחר שהוכשר לתפקיד הקייס נדד בין היישובים של ביתא ישראל באזורים שונים באתיופיה. במהלך נדודיו הקדיש חלק מזמנו לניסיון להתמודד עם ההתבוללות של יהודים מקרב ביתא ישראל (המיסיון הנוצרי פעל אז בקרב ביתא ישראל).

אבא מהרי נודע בקרב ביתא ישראל, ואף מחוץ לה, כאיש ישר, צדיק ומכובד, בעל ראייה נבואית. כמה מיסיונרים נוצרים התייחסו בכתביהם לאבא מהרי, אחד מהם הוא מרטין פלאד שכתב עליו:

"פעם אחת נתוודעתי אל נזיר, אבא מהרי, שהיה משוכנע לגמרי כי קרובה העת שבה יקבץ האל את היהודים מקרב כל העמים אל ארץ אבותיהם. הוא האמין כי אז הם יבנו את מקדשם בירושלים, כמתואר בנבואת יחזקאל, ויעבדו את האל על פי תורת משה".

בשנת 1862 החליט אבא מהרי לעשות מעשה ולעלות יחד עם בני קהילתו לארץ ישראל. אבא מהרי לא רק קרא לעלייה אלא נקט צעדים מעשיים לארגונה; הוא שלח שליחים לכל יישובי ביתא ישראל, ריכז את שמות אלה הנכונים לצאת למסע והוביל את יציאתם.

הוא התכוון להוביל את היוצאים למסע אל עבר ים סוף, לחצות אותו ומשם להמשיך את הדרך לירושלים.

סיפור יציאת מצרים וקריעת ים סוף היווה השראה למסע העלייה שהוביל אבא מהרי.

המסע הקשה תבע לא מעט קורבנות. רבים מתו בדרך מרעב וממחלות בשל חורף קשה. רבים מקרב המשתתפים, בכללם כוהנים ונזירים, נקברו במדביי, שם ניצבת מצבה גדולה לזכרם.

העדויות מספרות כי חלק מן העולים הגיעו עם אבא מהרי עד ים סוף, ושבהגיעם לנהר, הרים אבא מהרי את מטהו, כמעשה משה ביציאת מצרים, מתוך תקווה שהמים הסוערים ייפתחו לחצייה, אך הים לא נבקע. אבא מהרי הכיר בכישלון המסע ועשה דרכו חזרה לאתיופיה.

גם לאחר המסע, המשיך אבא מהרי בתפקידיו המסורתיים, והיווה דמות מרכזית בעדה - הוא הוסיף לעורר תשומת לב ויראת כבוד בקרב ביתא ישראל, וכנראה גם בקרב המיסיונרים.

הכוהן מהרי: "מה שראה [אבא מהרי] היה לעתיד. הם לא הגיעו, הם לא זכו להגיע. בזכותם אנחנו הגענו".¹

1 שושנה בן דור, המסע לארץ ישראל: הסיפור על אבא מהרי, פעמים תשמ"ה 33 עמ' 30, הוצאת מכון בן צבי.

ד"ר יעקב פייטלוביץ' - המסע לאתיופיה

ד"ר יעקב פייטלוביץ' נולד בפולין בשנת 1881 ונפטר בישראל בשנת 1955. הוא הקדיש את חייו לחיפוש אחר עשרת השבטים האבודים מבני ישראל, וכך הגיע אל קהילת יהודי אתיופיה, שחיה במרחק של אלפי קילומטרים מפולין.

הוא למד אמהרית בפריז וערך מספר מסעות למרכזי ביתא ישראל באתיופיה החל משנת 1904. מסעותיו מסמנים נקודת מפנה בתולדות העדה, ובעיקר בקשר שלהם עם יהדות העולם.

בשובו ממסעו הראשון לאתיופיה (מסע שנערך במימון הברון אדמונד רוטשילד) החל פייטלוביץ' בפעולה ציבורית מקיפה למען ביתא ישראל. מסע ההסברה שלו היה מכונן בעת ובעונה אחת ליהודי המערב ולבני ביתא ישראל עצמם ולקירוב ביניהם.

פייטלוביץ' הדגיש את נקודות הדמיון בין ההיסטוריה, הדת והתרבות של ביתא ישראל ויהדות העולם. בשנת תרס"ז (1907) הוצאה בהשפעתו איגרת "אל אחינו בני אברהם יצחק ויעקב, היושבים בארץ חבש", שנחתמה בידי 43 מחשובי הרבנים בארץ ישראל ובתפוצות. (על פי "זמן יהודי חדש", הוצאת כתר, חלק ד, עמ' 188)

ד"ר יעקב פייטלוביץ' חשב שנכון לייצר בקרב יהודי אתיופיה מנהיגות מקומית שתיצור קשרים בין יהודי אתיופיה לבין יהודי העולם, ולשם כך הוא לקח איתו לצרפת בשנת 1904 שני נערים כבני 17, תמרת עמנואל וגטה ירמיהו. הוא שלח אותם ללימודים בבית הספר של "כל ישראל חברים" בפריז, וכעבור שלוש שנים העביר אותם לבית המדרש לרבנים בפירנצה, בהנהגתו של הרב ד"ר יוסף צבי מרגליות. שניהם חזרו לאתיופיה.

עמנואל תמרת (1888-1963)

היה מנהל בית הספר לילדי הפלאשים באדיס אבבה
בין השנים 1923-1936.

בית הספר נסגר ב-1936 לאחר פלישת האיטלקים
לאתיופיה. הוא ברח למצרים וחי שם עד 1941.

הוא חזר לאתיופיה והיה חלק מפמליית הקיסר
האתיופי היילה סלאסה. בשנת 1957 עלה לארץ וגר
בירושלים עד מותו.

גטה ירמיהו (1888-1937)

היה מורה נודד בין כפרי היהודים באתיופיה עד מותו
ב-1939.

תלמיד צעיר נוסף שלו היה יונה בוגלה. עליו תקראו
בנפרד.

עם הקמת מדינת ישראל, הרגיש פייטלוביץ' שהגיע הזמן לנסות לארגן את עלייתם ארצה; הוא היה בקשרים עם תנועת "המזרחי" ועם נשיא המדינה השני, יצחק בן צבי. בעקבות ניסיון זה הגיעה לארץ קבוצת בנים ראשונה בשנת 1955 ללמוד ב"כפר בתיה", מוסד חינוכי ליד רעננה. קבוצה זו תחזור לאתיופיה ותעבוד בהוראה בכפרי היהודים באתיופיה.

בספרו מסע אל הפלאשים, סיפר פייטלוביץ' על קורותיו:

"בהגיענו לשם קיבלו אותנו הפלאשים הנאספים בהתלהבות רבה. אף על פי שירד גשם שוטף, יצאו לקראתנו בבגדי חג לברכנו. הם הזמינו אותנו לסוכות שהקימו בשבילנו ומיהרו לסיים את ההכנות לסעודת השבת... עם גמר העבודה, התכנסו כל הפלאשים בבית הכנסת לתפילת קבלת שבת. התפילה נמשכה כל הלילה, עם הפסקות לפרקים, שבהן סעדו המתפללים את לבם... מרוב התרגשות דתית פרצו הפלאשים מדי פעם בשירה נלהבת בקול רם... הבעתי בפניהם את אהדת העם היהודי והסברתי להם את מטרת נסיעתי".

כשנשאל על סיכויי ההצלחה של משימתו, השיב: "אנוכי בטוח בזה. כל כך בטוח, עד שהחלטתי להקדיש למטרה הזאת את כל ימי חיי".

(יעקב פייטלוביץ', מסע אל הפלאשים,

הוצאת דביר, 1959)

ד"ר פייטלוביץ', ולידו הצעיר יונה (בן נפתלי) בוגלה, שלמים היה לאחד ממנהיגי הגדולים של העדה, זכה גם לעלות לישראל

קייס ברהן - מנהיגות בעלייה

1977-1900

אחד מחשובי מנהיגי ביתא ישראל במאה העשרים הוא קייס ליקה כהנת ברהן ברוך (שמו העברי: אורי בן ברוך), אשר נולד בשנת 1900, עלה לישראל בשנת 1977 ונפטר בשנת 1984. במשך שנים רבות היה קייס ברהן הדמות המרכזית בהנהגת ביתא ישראל והצטיין במנהיגותו הרוחנית ובפעילותו הציבורית למען עליית קהילתו לישראל.

להלן דבריו שהגיעו באיגרת מיוחדת שכתב לנשיא המדינה יצחק בן צבי בשנת 1954:

"אלפי שנים חיכינו בסבלנות לבוא המשיח שיוציאנו מכאן ויחזירנו לירושלים. לשם כך נלחמו אבותינו ואבות אבותינו. ועתה כשבאה הגאולה ואנו נשארנו מעט מהרבה, קשתה עלינו מאוד הציפייה. אנו משתדלים בכל כוחותינו לקיים את שלהבת האמונה בתוך הדור החדש, אולם הדבר נעשה קשה יותר ויותר: רוחות זעף עוקרות נטעים רכים מגננו"².

ידיעותיו בענייני הדת ועמידתו מול השלטונות האתיופיים הקנו לו מקום של כבוד והכתירו אותו למנהיג הרוחני הבלתי מעורער, הנערץ על ידי הקהילה כולה.

2 מנחם ולדמן, אגרות יצחק בן צבי על יהודי אתיופיה, פעמים 22 בהוצאת מכון בן צבי.

כמנהיגם של יהודי אתיופיה הוא פעל בכמה דרכים:

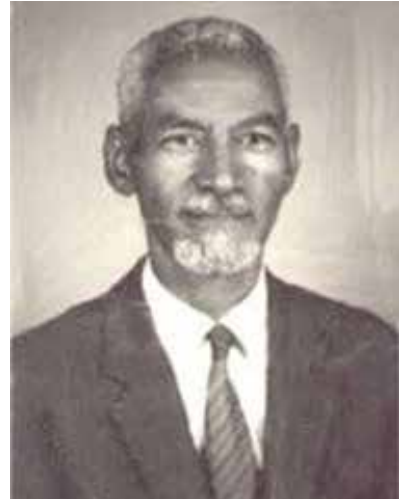
1. נדד מכפר לכפר על מנת לחזק את החיים הדתיים של יהודי אתיופיה.
 2. הוא שלח קייסים לקהילות השונות והכשירם כדי שידעו להתמודד עם המיסיון הנוצרי.
 3. הנהיג טקסים מרכזיים של קהילת יהודי אתיופיה.
 4. ייצג את הקהילה מול השלטונות האתיופיים ופעל מול השלטונות כדי להיטיב את מצב יהודי אתיופיה, למשל: בפגישה אצל קיסר אתיופיה, היילה סלאסה, ביקש קייס ברהן לפעול נגד היחס העוין של תושבי אתיופיה כלפי יהודי אתיופיה, ובכך הצליח להפוך את היהדות לאחת הדתות הרשמיות באתיופיה.
 5. 1966 - הוא הקים את ארגון "קהילות בית ישראל", שמטרתו הייתה למצוא דרכים לקדם את העלייה לארץ. בארגון היו נציגים של קהילות יהודיות מרחבי אתיופיה. הם כתבו מכתבים לראשי ממשלה ולנשיאים בארץ ובעולם. קייס ברהן יצר קשר עם חזי עובדיה, נציג הוועד הישראלי ליהודי אתיופיה.
- עם עלייתו לישראל ב-1977, פעל קייס ברהן להקמת הארגון "קהילת ביתא ישראל", בישראל המשיך לפעול למען עלייתם ארצה של יהודי אתיופיה. הוא נפגש עם הרב עובדיה יוסף ואפילו זכה לראות את יהודי אתיופיה שעלו לארץ דרך סודן בתחילת מבצע משה.³
- הארגון הנ"ל הוקם במדינת ישראל והראשון הוקם באתיופיה.

3 מעובד על פי ערך הוויקיפדיה - אורי בן ברוך.

יונה בוגלה - מנהיגות בעלייה

יונה בוגלה - 1908-1987

נולד בוולקה, כפר יהודי שנמצא במרחק של חמישה ק"מ מהעיר גונדר. בילדותו היה רועה צאן ומאוחר יותר החל ללמוד בבית הכנסת המקומי קרוא וכתוב באמהרית ולימודי קודש. בשנת 1921 ביקרו בכפר הולדתו ד"ר יעקב פייטלוביץ' ופרופ' תמרת עמנואל. בעקבות ביקור זה הגיע יונה בוגלה לאדיס אבבה, שם למד בבית הספר העברי הראשון שהוקם באתיופיה על ידי יעקב פייטלוביץ'. מנהל בית הספר היה עמנואל תמרת.

כאן למד במשך שנתיים. לאחר מכן נשלח עם עוד ארבעה נערים לבית הספר "תחכמוני" בירושלים, הגיע לפרנקפורט בגרמניה ולאחר מכן לבית ספר של כי"ח בפריז.

ב-1931 חזר יונה בוגלה לאתיופיה והיה מורה בבית הספר של עמנואל תמרת באדיס אבבה. בית הספר נסגר ב-1936 לאחר שאיטליה כבשה את אתיופיה. בתקופה זו גם הקים את הוועד לענייני חינוך של יהודי אתיופיה.

בהמשך, עד 1953, כיהן יונה בוגלה כמתורגמן במשרד החינוך של אתיופיה, שכן ידע שפות רבות.

כמתורגמן במשרד החינוך הגיעו ליונה בוגלה מכתבים רבים של המיסיון הנוצרי שרצה לנצר את היהודים ולצמצם את מספר יהודי אתיופיה. יונה בוגלה יצר קשר עם יעקב פייטלוביץ' שאותו כבר הכיר במטרה למצוא דרך לעזור ליהודי אתיופיה להתמודד עם המיסיון הנוצרי. בזכות הקשר שנוצר בין שני האישים, בשנת 1953, לראשונה מאז הקמת המדינה, נשלח שליח רשמי של מדינת ישראל, הרב שמואל בארי, לבדוק את מצבם של יהודי אתיופיה. יונה בוגלה ליווה אותו במסעותיו בקרב יהודי אתיופיה.

הפגישות עם נציגי מדינת ישראל עוררו התלהבות רבה בקרב יהודי אתיופיה, כפי שבאה לידי ביטוי במכתבו של יונה בוגלה לנשיא המדינה דאז, יצחק בן צבי:

”אלפים מאחינו, היושבים בהריה ובעמקיה של חבש, מצפים לדברו של נשיא ישראל, שלא רק יחמם את לבותיהם, אלא גם יקראם להתאחד עם כלל-ישראל... היה נא בטוח, אדוננו הנשיא, שדברייך יצלצלו כפעמונים בכל כפר ובכל בית שבו חיים אחינו בבדידותם זה אלפי שנים.”⁴

בעקבות שליחות זו הוקם בית הספר היהודי באסמרה, בית הספר הראשון של הסוכנות היהודית. למדו בו 57 איש כולל קייסים. הם למדו עברית, לימודים כלליים ודיני ישראל. 27 בוגרי בית הספר נשלחו למדינת ישראל לכפר בתיה. על קשרים אלו שנוצרו כתבו יונה בוגלה, קייס ברהן ואישים נוספים מיהודי אתיופיה את האיגרת הבאה לנשיא המדינה אז יצחק בן צבי.

”אנו ילדי בית ישראל גולי ארץ כוש מתפללים לאבינו שבשמים אלקי ישראל אלקי כל בשר ורוח, שיתן לאדוננו הרב שלום בריאות ויאריך ימים לראות את שיבת אחינו הנדחים בארץ כוש לארצם הקדושה ירושלים. ושיראה בעיניו את בנין בית מקדשנו ותפארתנו במהרה בימינו, אמן. הברכה הזאת היא בטהר לבנו עבור החסד הגדול והמעשה הקדוש שאדוננו הרב עשה אתנו, ששלח אלינו את השליח, המדריך והמחנך הרב שמואל בארי ללמדנו תורה, מצות ומעשים טובים על פי תורותיהם של הרבנים הקדושים וחכמי התלמוד ואחריהם כלם עד הדורות האחרונים ז”ל. זה שנים ודורות, שאנו מחכים לתורה הזאת שאנו קבלנו עלינו לקיימה. חֲכִינוּ וחֲכִינוּ ואף על פי שחֲכִינוּ זמן רב ולא באה שום עזרה רוחנית מן הכלל ישראל בכל העולם בכל זאת לא התייאשנו. הישראליים בארץ וכל העולם כלו שהם עושים למענינו. ישלם ה' לפעולתם ויראו כלם בנחמת ציון וירושלים...”

4 מנחם ולדמן, אגרות יצחק בן-צבי על יהודי אתיופיה, פעמים 22 הוצאת יד יצחק בן צבי, עמ' 84.

כה הם דברי מנהיגי הפלשים בשם כל בני עדתם שבארץ כוש המצפים לגאולה וישועה ומאחלים לאדוננו הרב ברכות ישועות ונחמות".
יונה בוגלה - מורה במוסד "למען נידחי ישראל"
אורי בן ברוך - כוהן ותלמיד במוסד "למען נידחי ישראל"
עבדיה בן מנחם - כוהן ותלמיד במוסד "למען נידחי ישראל"
רפאל בן רנקויה - כוהן ותלמיד במוסד "למען נידחי ישראל"⁵

בין השנים 1953-1957 הוקמו בקרב יהודי אתיופיה 27 בתי ספר עבריים. יונה בוגלה היה מורה ופעיל מרכזי בבתי ספר אלו. בשנת 1957 הם נסגרו.
יונה בוגלה ביקר בארץ בשנת 1959 ונפגש עם הנשיא יצחק בן צבי ונתן לו כמתנה ספר תורה של יהודי אתיופיה "האורית", שהיה כתוב על קלף בשפת הגעז.
שנים ספורות לקראת סוף שנות החמישים החליטה הסוכנות היהודית לסגור את בתי הספר העבריים שפתחה באתיופיה ואף על פי כן, המשיכו יונה בוגלה והמורים שהוכשרו בארץ בפעילותם החינוכית יהודית בקרב יהודי אתיופיה.
בד בבד עם עבודתו כמורה, המשיך בוגלה ליצור קשרים עם מנהיגים יהודיים ברחבי העולם. הוא היה מאוכזב מאוד מכך שמדינת ישראל לא הייתה מוכנה להכיר ביהדותם של יהודי אתיופיה ולא רצתה בחיזוק הקשרים איתם.
הוא שלח מכתב לגולדה מאיר, ראש הממשלה בשנת 1973, ובו כתב על רצונם העז של יהודי אתיופיה לעלות לארץ ועל אכזבתו הגדולה מכך שמדינת ישראל אינה מוכנה להכיר בהם כיהודים ולהעלותם ארצה.
בוגלה המשיך להפיץ את סיפורם המיוחד של יהודי אתיופיה, הן בקרב מנהיגים יהודים בעולם הן בקרב מנהיגי מדינת ישראל.
ב-1979 החלו מורים יהודים להיות נרדפים באתיופיה על רקע של פעילות אסורה, וליונה בוגלה הוצאה ויזה מיוחדת, וכך עלה עם משפחתו לארץ.
גם בארץ, עד מותו בשנת 1987, המשיך בפעילותו למען עליית יהודי אתיופיה.

נושא 2:

מעגל השנה בקרב יהודי אתיופיה

1. רציונל לבחירת הנושא

מעגל השנה, חגים ומועדים מיוחדים מהווים נדבך חשוב בזהות של קבוצות ועמים. כמו כן הם מהווים נדבך חשוב בהכרת עדות שונות בישראל. בשיעור זה נכיר את מעגל השנה של יהודי אתיופיה. נתמקד בשבת, בראש השנה, בפורים, בפסח, בשבועות ובחג הסיגד.

2. מטרות מעשיות

- **בתחום התוכן:** הכרת שבת, פורים, פסח, ראש השנה, שבועות וחג הסיגד בקרב יהודי אתיופיה.
- **בתחום הערכים:**
הכרת מורשת יהודי אתיופיה מתוך אמפתיה.
הכרת משמעויות ייחודיות של כל מועד לצד עמידה על ייחודו של "חג הסיגד" במסורת יהודי אתיופיה, כל זאת מתוך זיקה לנהג זה הקיים בקהילות ישראל.
- **בתחום המיומנויות:** השוואה, דיון, שאלה, סיכום.

3. מושגים מרכזיים בשיעור

שבת, מועד, צום אסתר, פסח, שבועות - שמותיהם הייחודיים ודמיונם לחגי ישראל המקובלים בשאר תפוצות ישראל. חג הסיגד - חג ייחודי ליהודי אתיופיה ושורשיו התנ"כיים.

4. משאבי למידה

סרטון, טקסטים והשוואה.

5. הערכה

רפלקציה אישית וקבוצתית, מטלת ביצוע.

6. מקורות המידע

- שירים וטקסטים שתורגמו ונמסרו על ידי ד"ר שושנה בן דור.
- שיר שמחה בעת הירידה מן ההר בחג הסיגד (מתרגמים) שמחה ארום, אבג'ה מדהני, קס אברהם טזזו ושושנה בן-דור. הקטע המלא מופיע בוויקיטקסט.

7. מהלך השיעור

מעגל השנה במסורת יהודי אתיופיה

"התגעגעתי לירושלים, התגעגעתי"
(מתוך תפילה לחג הסיגד)

בשיעור זה נכיר את מעגל השנה של יהודי אתיופיה. נתמקד בשבת, בראש השנה, בפורים, בפסח, בשבועות ובחג הסיגד. הלימוד יעשה באמצעות עדויות של יהודים יוצאי אתיופיה וקריאת מידע באתרי המרשתת (אינטרנט) ויעסוק ב:

- א. השוואה:** בין מנהגי החגים של יהודי אתיופיה לבין מנהגי הקהילות השונות בארץ.
- ב. דיון:** על השווה, על השונה ועל המיוחד בקרב יהודי אתיופיה בציון חגים אלו.
- ג. שאלה:** מה התחדש לנו בעקבות הלימוד על החגים באתיופיה?
- ד. סיכום:** מהו הנדבך שנוסף לחג הסיגד בארץ, בעקבות המפגש עם החברה הישראלית?

להלן קטעי מידע העוסקים בחלק ממסורות החגים של יהודי אתיופיה ובחג הסיגד.

על כל קבוצה לבחור את השבת או את אחד החגים המובאים כאן ולענות

על השאלות:

- מהם מנהגי השבת או החג העיקריים בקרב יהודי אתיופיה?
- מצאו כיצד הם דומים לדרך שבה אתם ומשפחתכם חוגגים חג זה או שונים מהם.
- אילו חגים המוכרים לכם לא חגגו באתיופיה? מה הסיבה, לדעתכם?

מחזור השנה

שבת - שנבת

כיבוד וקיום יום השבת (שְׁנֶבֶת) בקרב יהודי אתיופיה היו חשובים ביותר. את השבת קיימו בקפדנות רבה. היה נהוג לקבוע תחום שבת שמעבר לו לא יצאו בשבת, וגם היה נהוג שלא להרים קול ביום השבת.

הספר של יהודי אתיופיה שהוקדש להלכות שבת מכונה: "תאזז סְנֶבֶת" (מצוות השבת). וכך נאמר בו, בין היתר: "ועתה אכתוב את חוקת השבת, כל מצוותיה ודיניה... ששת ימים תעשה מלאכתך ובשביעי שבת לה' אדוניך אלוהיך. לא תעשו שום עבודה ביום זה, לא אתם, לא נשותיכם, לא בניכם, לא בנותיכם, לא עבדיכם ולא אמהותיכם, לא בהמותיכם, לא גריכם ולא הסוסים אשר אתכם. ואשר יחלל יום זה - מות יומת...".

ביום שישי נהגו לסיים את כל עבודות השדה ועבודות אחרות בסביבות 12:00 בצהריים. עוד ביום חמישי כיבסו את בגדי השבת וביום שישי טבלו הנשים בנהר ואז בישלו את תבשילי השבת, הלחם התופח, דבון, שאותו מכנים בְּרֶכֶת או מְצוּאֵית (מהמילה מצווה), כיוון שהוא עתיד להיות

הלחם שעליו מברכים הקסוסות (הקייסים), וכן אינג'רה וסוגי ווט שונים. לכבוד השבת הכינו ווט מעוף או מבשר. כאשר הגברים חזרו מעבודה, גם הם טבלו בנהר.

עם כניסת השבת, נכבו כל מוקדי האש לבישול או לצרכים אחרים. יש חריג אחד: בור שחפרו באדמה, ששמו בתוכו פחמים ומעליהם עלי דפנה וגם בצק לֶרְכֶּת עטוף בעלים, אותו כיסו באדמה. למבנה הזה קראו "גווגוּבָה". כיוון שפירשו ככתבו "לא תבערו אש בכל מושבותיהם", יש מקומות שבהם לא נהוג היה להדליק נרות שבת, אך יש מקומות שיש עליהם עדות שכן הדליקו נרות שמן למאור. הקסוסות (הקייסים) התפללו את תפילות ערב שבת ואז כולם הלכו לביתם לסעודת ערב שבת. יהודי אתיופיה לא נהגו לקדש על יין כיוון שלא היה יין באתיופיה, והם קידשו על הלחם. אחר כך אכלו את הסעודה והלכו לישון.

בבוקרו של יום השבת, הכוהנים והזקנים נהגו לקום מוקדם לתפילת שחרית ושאר האנשים הצטרפו מאוחר יותר. בתום התפילות, כל עקרות הבית הביאו את האוכל שהכינו לחצר בית התפילות וכל בני הכפר ישבו יחד וחלקו באוכל. לפני שהתחילו לאכול, הוציאו את הברכת (הלחם) האפוי מן הגווגוּבָה, הקסוסות (הקס) בירך על לחם את הברכה, בצע אותו וחילק אותו בין הנוכחים. הם אכלו גם אינג'רה ווט, אם כי לא מחומם, כיוון שאסור היה לחמם אוכל בשבת. שאר היום עבר בשקט ובשלווה.

בצאת הכוכבים, נשות הבית הדליקו אש והכינו קפה (בוּנָה).

בקרב יהודי אתיופיה, היו מספר שבתות מיוחדות בשנה. החל מן השבת הראשונה של חודש ניסן, היו מחזורים של שבע שבתות במהלך השנה. בכל שבת התפללו גם את התפילות הקבועות וגם תפילות המשתנות בהתאם למיקום השבת במחזור השבתות. השבת השביעית (יִשְׁבַּע שְׁנֵנֶת) נחשבה שבת חשובה במיוחד והקסוסות (הקייסים) חזרו לבית התפילות לאחר סעודת הערב והתפללו תפילות המיוחדות לאותה שבת. פעמיים בשנה, בשבת הרביעית בחודש החמישי לאחר ראש השנה ובחודש החמישי לאחר ראש חודש ניסן, קיימו את בְּרָבֹעַ שְׁנֵנֶת, השבת הרביעית של החודש החמישי. לא ברור מה מקור השבת הזאת, אך היא מוזכרת בספר מצוות השבת של יהודי אתיופיה, תְּאָזֵז שְׁנֵנֶת. באותה שבת יש תפילות מיוחדות רבות.

ראש השנה

בְּרֶהֱן סַרְק (זרח אור), תזכר אברהם זכר לאברהם - ראש השנה

החל מהעשירי בחודש לול (אלול), מתחילים אנשים מקרב קהילת ביתא ישראל לומר סליחות ולהיוועץ בקיים כיצד יוכלו לכפר על עוונותיהם. הקיים היה מורה לאדם מה עליו לעשות, וייתכן שביקש תרומה לבית התפילות או הורה לאדם להתרצות בפני האדם שבו פגע.

אורכו של החג יום אחד והוא חל בראשון לחודש השביעי. לחג מספר שמות משמעותיים:

ברהן סרק - זרח האור, מזכיר את אור בראשית.

תזכר אברהם - מטרתו להזכיר את עקידת יצחק.

בְּעַל תְּקַעַת - חג התקיעות.

ההכנות לחג

יום לפני ראש השנה, היו מנהיגי העדה עוברים בין הבתים בכפר ומזכירים לתושבים שראש השנה קרב ואת ההכנות שעליהם לעשות. בבוקר לפני החג הלכו אנשי הכפר לטבול בנהר, בערב החג נהגו הילדים לקטוף פרחים בשדות, לחלק אותם בין השכנים ולאחל להם שנה טובה.

יום החג

כל תושבי הכפר, גברים ונשים (בקרב יהודי אתיופיה לא הייתה מחיצה בבית הכנסת בין גברים לנשים אבל כל קבוצה יושבה בנפרד), התכנסו בבית הכנסת הנקרא צלותא בת (בית כנסת בארמית). הקייסים ערכו את התפילה, הקהל חזר על הפסוקים, והתפילה לוותה בתופים ובמצלתיים. ביום זה, תפילות רבות מזכירות את גדולת ה' ואת הברית עם האבות. יהודי אתיופיה לא נהגו לתקוע בשופר למרות הפסוק "יום תרועה יהיה לכם" (במדבר כ"ט, י'). התפילה ארכה ארבע שעות ובסיומה נהגו לאכול ארוחה חגיגית ליד בית התפילה.

פורים

סיפור אסתר היה ידוע באתיופיה. הם קבעו צום של שלושה ימים (צֹמָא אֶסְתֶּר), כפי שעשתה אסתר המלכה שצמה שלושה ימים לפני הליכתה למלך אחשוורוש. הצום החל בִּי"א בחודש יִכְתִּית (אדר) והסתיים בִּי"ד בחודש. הם צמו מהבוקר עד אמצע שעות הצהריים. הקייסים נהגו לצום עד הערב.

מעבר לזה לא ציינו יהודי אתיופיה את חג פורים.

פסח

פִּסְיָכָא (פסח)

ההכנות לפסיכא החלו בראש חודש ניסן עם תחילת התהליך של ניקוי הבית ובמיוחד כלי האוכל. ניתן היה לנקות כלי מתכת, אך כלי קש וכלי חמר, שהם כלי האגירה והבישול העיקריים, נשברו והוחלפו בחדשים שהנשים הכינו בעצמן.

בעשירי כבר בחרו בשה או בגדי שיישחטו לקורבן. את המצה (יִפְסִיכָא קִיטָה) נהגו להכין במהירות מרבית מקמח חיטה מיוחד ושמור מדי יום במהלך החג, שכן כל מאכל עם קמח שנגע במים נחשב לחמץ אם עבר עליו הלילה. מובן שיוצא דופן לכך היה אוכל שהוכן ביום שישי בשביל השבת.

בערב הארבעה עשר, כולם כיבסו את הבגדים והקסווסת (הקייסים) שחטו את הקורבן. עם רדת החשיכה, נאספו בני הכפר ליד בית התפילות והקסווסת (הקייסים) חילקו לנוכחים את בשר הקורבן ואת יפסיכא קיטה. הם סיפרו את סיפור יציאת מצרים (סיפרו מכיוון שכתוב: "והגדת לבנך") והתפללו את תפילות החג, המזכירות, כמובן את יציאת מצרים, את מעבר ים סוף ושירי געגועים לירושלים.

עד חצות היו צריכים לסיים את הטקס ולשרוף כל בשר שנשאר.

שאר ימי החג נחשבו כחג שאסורה בו מלאכה, פרט להכנת אוכל.

בשבוע שחל בו חג הפסִיכָה הקפידו יהודי אתיופיה שלא לאכול חמץ או מאכלים שנדרש זמן רב להכנתם. כמו כן הם לא אכלו דברים שהחמיצו, כגון חלב שעמד ושאר מוצרי חלב, להוציא חלב טרי.

החג היה חג משפחתי ובמהלך השבוע נהגו לערוך ארוחות משפחתיות, וכן לא נהגו לעבוד אלא רק לרעות בשוק ולרעות את הצאן.

צאתו של החג התאפיינה בהתססת הבלילה להכנת אינג'רה ובטלה (בירה ביתית אתיופית).

שבועות

חג השבועות (בַּעַל-מֶאָרֶר)

יהודי אתיופיה נהגו לפרש "ממחרת השבת" לתחילת ספירת העומר כערב צאת החג ורק אז החלו לספור את העומר.

כעבור 50 יום קיימו את החג "יֶסְנִי מאירר", חג מאירר של החודש סני לפי הלוח האתיופי. בתפילות היום הזכירו את ברית סיני, את לוחות הברית שמשה שם בתיבה ואת תפקידי הכוהנים.

נהגו להביא לבית הכנסת לחם שעליו בירך הכהן.

בשלושת הימים שלפני החג נהגו להתרחץ בנהר כדי להיטהר. ביום החג, הנחשב כיום מתן תורה, נהגו להביא לבית הכנסת מהתבואה ומלחם המצווה, שעליהם בירך הכוהן.

באתיופיה, חג זה חל בעונת הזריעה, כיוון שעונת הגשמים היא בקיץ, גשמי מונסון. משום כך, בירכו הקסווסת את הזרעים שעמדו לזרוע בשדות.⁶

6 כל הקטעים הם באדיבותה של גב' שושנה בן דור.

קראו את התפילה הבאה ורשמו כמה פעמים מוזכרות המילים: ירושלים, בית מקדש וציון. מה משמעות הדבר, לדעתכם?

"בואו נשתחוה ונודה לו לבדו קדוש
בואו נשתחוה נתפלל נשיר נברך נקדש לאבי
בורא שמים וארץ...
ונשתחוה בתוך היכלו, מקום הדום רגלו של ה'...
בְּשֵׁר לָנוּ, בֶּשֶׁר לָנוּ, עַל יְרוּשָׁלַיִם
בְּשֵׁר לָנוּ בְּשֵׁר לָנוּ, בְּשֵׁר לָנוּ, עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
בְּשֵׁר לָנוּ בַּעֲנִיַּן בֵּית דָּוִד בִּקְשׁוֹ טוֹב וְשָׁלוֹם
לִירוּשָׁלַיִם... (מבוסס על תהלים קכ"ב),
הַתְּגַעְגַּעְתִּי לִירוּשָׁלַיִם, הַתְּגַעְגַּעְתִּי... כִּי יַעֲבֹדוּ עַמִּי
בְּתוֹךְ בֵּיתִי"
"וּבָאָה צִיּוֹן הַקְּדוּשָׁה בַּהֵר הַזֶּה (מבוסס על ישעיהו ס'),
י"ד)
וּבָאָה צִיּוֹן הַנִּרְפָּאת (נושעת) בַּהֵר הַזֶּה...
שְׂאֵי סָבִיב עֵינֶיךָ וּרְאֵי בָּאוּ כּוֹלָם,
כָּל בְּנֵיךְ מִרְחוֹק בָּאוּ (מבוסס על ישעיהו ס', ד')"
שִׁיר שֶׁשָּׂרוּ בַּחֲג הַסִּיגָד כְּשִׁירְדוּ מִן הַהֶרֶץ

עיינו בקטע הבא ובקישור בהמשך המספרים את משמעות חג הסיגד ואת מנהגיו, והשלימו את הטבלה בהמשך.

חג הסיגד חל בכל שנה בתאריך כ"ט תשואן, הוא חודש חשוון, חמישים יום לאחר יום הכיפורים והוא מועד מרכזי בלוח השנה של יהודי אתיופיה. אם החג אמור היה לחול בשישי, בשבת או ביום ראשון, הוא הוקדם ליום חמישי.

בחג הסיגד יהודי אתיופיה מחדשים ומזכירים את חידוש הברית שנכרתה בין ה' לבין עם ישראל בזמן שיבת ציון על ידי עזרא הסופר (כמסופר ונקרא באותו יום מספר נחמיה ט') וכן הברית במתן תורה בהר סיני (שמות פרק כ'). בעצם, החג מבוסס על חידוש הברית בימי עזרא ונחמיה וסדר היום כפי שמתואר בנחמיה ט' דומה מאוד לסדר היום של הסיגד. יהודי אתיופיה קיימו מסורת זו של חידוש הברית בכל שנה ושנה כדי להזכיר לבני הקהילה את חשיבות קיום חלקה בברית - שמירת מצוות התורה. באמצעות צום ותפילות רבות מקיימים יהודי אתיופיה חשבון נפש ותיקון ציבורי.

היבט נוסף של החג הוא הגעגועים לירושלים והשאפה להגיע לארץ ישראל. בשבתם באתיופיה האמינו היהודים שהודות למחויבותם לברית עם ה', המתבטאת בקיום המצוות, הם יזכו להגיע לארץ ישראל ולירושלים. ניתן גם להגיד כי אין חג אחר בלוח היהודי הקושר בין חידוש הברית, חזרה בתשובה, והכמיהה לחזור לירושלים, ומסר זה יכול לדבר לכל עם ישראל.

זהו חג עלייה לרגל. הקסווסט (הקסים) נהגו לעלות להר בראש תהלוכה, כאשר הם נושאים את ספר האורית על ראשם, או שנער המתלווה אליהם נשא את ספר האורית. בעקבותיהם נהג ציבור המתפללים לעלות להר הסיגד כאשר הוא נושא אבן על הראש כסמל להכנעה בפני ה'. ביתא ישראל נהגו לקיים את הטקס בעצרת בראש הר נבחר, שבמרכזו עומד טקס הזכרת הברית בסיני וחידוש הברית בין העם לאל, הכולל קריאת קטעים מן האורית (שמות כ' הכולל את עשרת הדיברות, נחמיה ט' המספר על חידוש הברית בימי שיבת ציון והמתאר את הצום, הקריאה הפומבית של התורה בירושלים וחידוש הברית, ודברים כ"ז-כ"ח, רשימת ברכות למי ששמר את הברית וקללות למי שהפר אותה).

ביום זה סדר תפילות מורכב מאוד, כאשר חלק מהתפילות משותפות לחג הסיגד ולחגים אחרים וחלק ייחודיות לאותו יום. סדר התפילות: תפילות שבח לה', ותפילות של חשבון נפש, בקשת סליחה והצלה מצרות, הבעת אמונה בה', וכאמור, תפילות על ירושלים ובקשות לגאולה. משמעות המילה סיגד היא סגידה והשתחויה ואמנם יש תפילות שבהן נהוג להשתחוות. זהו גם יום של עשיית נדרים ושילום נדרים לקסווסת.

כאמור, היום מתחיל כיום צום וחשבון נפש, אך לקראת סוף היום, לאחר התפילות, הקריאות מן האורית, והטפות של הקסווסת, הם גם מברכים את הנוכחים והיום הופך ליום שמחה וחג ומסתיים בסעודה גדולה לאחר הירידה מן ההר.

בישראל התקבל המנהג לחגוג את הסיגד בטיילת ארמון הנציב המשקיפה אל הר הבית, בנוכחות בני העדה ואנשי ציבור. יהודים מאזור תיגרי באתיופיה מקיימים טקס קטן נוסף ברחבת הכותל.

בתאריך כ"ז בסיוון תשס"ח, 30 ביוני 2008, נקבע בכנסת חוק חג הסיגד. מתאריך זה חג הסיגד הוא מועד רשמי במדינת ישראל, ולא חגה של קהילת יהודי אתיופיה בלבד.

• [סרטון בנושא חג הסיגד](#)

לפניכם רשימת מושגים המתייחסים לחג הסיגד.
רשמו לצד כל מושג את החג המתאים מחגי ישראל, על פי המוכר לכם.

המושג	החג
קריאת עשרת הדיברות	
בקשת מחילה	
צום	
תקיעת שופר	
סוכה	
יום הדין	
עלייה לרגל	
ספירת שבעה שבועות	
תהלוכה	
טקס חידוש הברית	

שאלות לדיון בחברותא

- על פי הטבלה שמילאתם, מה ייחודו של חג הסיגד לעומת שאר החגים הנחגגים בקרב יהודי אתיופיה?
- האם אתם מכירים חג דומה לחג הסיגד בקהילות ישראל האחרות?
- חג זה מקורו בגעגוע לציון - לארץ ישראל. יחד עם זאת, גם לאחר הגשמת החלום לחזור לציון, בני העדה האתיופית ממשיכים לחגוג את החג. מדוע לדעתכם?
- חפשו במרשתת (אינטרנט) ובחרו שתי דרכים שבהן מציינים יהודי אתיופיה את חג הסיגד בארץ.
- האם העדה ממשיכה לחגוג את חג הסיגד באותן דרכים כמו באתיופיה? מה דומה ומה שונה? נסו להסביר את הסיבה לשינויים.

נושא 3:

סיפורי עם בקרב יהודי אתיופיה

על פי הספר "מרקם סיפורים מפי יהודי אתיופיה" (קישור לספר)

שאל אביך ויגדך וקניך ויאמרו לך (דברים לב, ז)

מעשי אבות סימן לבנים (רמב"ן, בראשית יב, ו)

1. רציונל לבחירת הנושא

סיפורי עם מהווים מעין אשנב לתרבותם של עמים וקבוצות. יש דמיון, ייחוד ושוני בין סיפורי עם במקומות שונים. בשיעור זה ייחשפו התלמידים לשלושה סיפורי עם מרכזיים ומובילים בקרב יהודי אתיופיה.

2. מטרות אופרטיביות

- **בתחום התוכן:** הכרת סיפורי עם והשוואתם זה לזה.
- **בתחום הערכים:** הכרת האחר והוקרתו.
הוקרת המסורת הסיפורית של יהודי אתיופיה.
- **בתחום המיומנויות:** הכרת המדיום הסיפורי, חשיבות הסיפור ודרכו הייחודית להעברת מסרים; דיון.

3. מושגים מרכזיים בשיעור

מוסר השכל, קריינות, השוואה, דמיון, שוני.

4. משאבי למידה

טקסטים

5. הערכה

מסירת דוח של כל קבוצה למליאה; המחזת סיפור.

6. מקורות מידע

- א. "הסנאי והאריה"
- ב. "אבא גברה-חנה מזלזל"
- ג. "אבא גברה-חנה מאכיל את המעיל"
- ד. "האריה והפרה"

7. מהלך השיעור

עבודה בקבוצות

כל קבוצה תקרא אחד מן הסיפורים [שבספר](#) ותדון בשאלות לדיון המופיעות בהמשך.

1. "הסנאי והאריה" - עמוד 14
2. "אבא גברה-חנה מזלזל" - עמוד 34
3. "אבא גברה-חנה מאכיל את המעיל" - עמוד 45
4. "האריה והפרה" - עמוד 47

שאלות לקבוצה

- כתבו: מיהן הדמויות השונות בסיפור?
- האם אתם מכירים דמויות דומות מסיפורי עם אחרים?
- ספרו את הסיפור באמצעות ציור/קריינות/המחזה.
- מהו מוסר ההשכל הנלמד מכל אחד מהסיפורים הללו?
- האם מוסר ההשכל של סיפור זה מוכר לכם?
- תארו מצב דומה בחייכם שבו נתקלתם באירוע דומה לסיפור שקראתם. האם הייתם נוהגים אחרת בעקבות קריאת הסיפור?

משימות במליאה

- ספרו או המחיזו את הסיפור שקראתם, בפני הכיתה כולה.
- כתבו על הלוח את המסר שלמדתם מהסיפור.
- האם אתם מכירים סיפורי עם או פתגמים המספרים את מוסר ההשכל הנ"ל?

נושא 4:

יהודי אתיופיה עולים לארץ ישראל

שכבת גיל: כיתה ה'

"כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך אחרי
במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיה ב')

"פתאום קם אדם בבוקר ומרגיש כי הוא עם ומתחיל ללכת,
ולכל הנפגש בדרכו קורא הוא שלום" (אמיר גלבע)

1. רציונל לבחירת הנושא

סיפור עלייה זו מתאים לנושא זיקת עם ישראל לארץ ישראל לאורך הדורות בתכנית תרבות
ישראל ומורשתה לכיתות ה'.

2. מטרת העל

סיפור עליית יהודי אתיופיה תוך כדי התמקדות במניעים ובקשיים שהתלוו לה.

3. מטרות מעשיות

בתחום הידע:

היכרות עם המניעים של יהודי אתיופיה לעלות לארץ.

הכרות עם העליות המרכזיות מאתיופיה והקשיים שנילווי אליהן

בתחום הערכים:

יצירת אמפתיה לשאיפה של יהודי אתיופיה לעלות לארץ, בקרב העולים ובניהם וכן בקרב
החברה הישראלית.

אהבה וזיקה לארץ.
חלום וחזון מתממשים.

בתחום המיומנויות:

התמודדות עם טקסטים העוסקים בנושא.
ניתוח שיר העוסק בנושא.
מיומנויות תקשוב.

4. מושגים מרכזיים בשיעור

עלייה לארץ, מבצע משה, קיבוץ גלויות, אתיופיה, סודן, מגילת העצמאות.

5. משאבי למידה

טקסטים, סרטונים.

6. הערכה

1. הוצאת עיתון ובו סיפורי עלייה במבצע משה, תמונות וראיונות.
2. תיעוד מתקשב של סיפורי עלייה של יהודי אתיופיה ביחד עם תכנית הקשר הרב דורי.
3. Show and tell - פרזנטציה של סיפורם

7. מקורות מידע

- קהילות ישראל במזרח במאות התשע עשרה והעשרים - אתיופיה, עורכת הגר סלומון בהוצאת מכון בן צבי ומשרד החינוך.
- אברהם אדגה, "המסע אל החלום", תל אביב, תש"ס, עמ' 64-65.

- מסע לארץ ישראל - מילים: חיים איסידוס
- ויקיפדיה - עלייה לארץ ישראל
- גוגל מפות
- סרטון שלמה גרוניך ומקהלת שבא - [המסע לארץ ישראל](#)

8. מהלך השיעור

שלב א - דיון:

השיעור יפתח בדיון במליאה בנושא העלייה לארץ באופן כללי:

1. מאילו ארצות עלו משפחותיכם? (הורים, סבים וסבתות או דורות קודמים יותר)
(ניתן לרשום את שמות המקומות על הלוח, ולזהות היכן נמצאים מקומות אלו במפת העולם).
 2. מה היו הסיבות לעליית המשפחות לארץ?
 3. באילו קשיים נתקלו העולים?
- אפשרי שהתלמידים יכתבו/יספרו/יצגו סיפורי עלייה של עצמם או של משפחתם ויעמדו על הסיבות ועל הקשיים בעלייה.

שלב ב - עליית יהודי אתיופיה:

לאחר ההיכרות עם העליות השונות, יתמקד השיעור בייחודיות העלייה מאתיופיה, בטקסטים המתעדים את העלייה ובשירים שנכתבו על עלייה זו ובהם באים לידי ביטוי המניעים לעלייה והקשיים בדרך.

לפניכם שני מקורות העוסקים בעלייתם של יהודי אתיופיה:

עדותו של אברהם אדגה:

"היה רצון, היה חלום ואנשים עשו הכל על מנת להגשימו. שכונות שלמות התרוקנו, כפרים שלמים נעזבו, נשים הרות, טף, זקנים שנזקקו למקלות הליכה, חולים על אלונקות, כל אלה יצאו לדרך הקשה, הפתלתלה, המסוכנת, המובילה אל הגבול עם סודן. אלפים של אנשים ברחו, בעצם לא היתה זו בריחה אלא יציאה, 'יציאת מצרים' של יהודי אתיופיה. היו בה כל הסממנים של עזרה מכוח עליון אחרת אי אפשר להסביר זאת..."

אלה שיצאו לדרך, נחשול של אנשים, עברו את העמקים והיערות הטרופיים, את הנהרות הרבים, את הסכנות האורבות בתוך היערות ובצידי הדרכים, בדרכם לגבול סודן. ההמון שכיסה את השבילים הרבים הלך בלי להתלונן, ילדים בגיל שש ושבע הלכו ברגל מאות קילומטרים מבלי להוציא הגה, כולם נשמעו להוראות המדריכים. אם תינוק בן יומו נדרש לשתוק, דאגו להשתיק אותו במהירות. האנשים הלכו דמומים וקיוו שבסוף הדרך ימצאו את ירושלים. רבים מאלה, למגינת הלב, לא זכו להגיע, לא זכו להגשים את החלום. רבים עשו את הדרך, התגברו על קשיים רבים והצליחו לעלות לישראל."

(אברהם אדגה, "המסע אל החלום", תל אביב, תש"ס עמ' 64-65)

המסע לארץ ישראל שלמה גרוניך ומקהלת שבא

מילים: חיים אידיסיס

לחן: שלמה גרוניך

הירח משגיח מעל,
על גבי שק האוכל הדל
המדבר מתחת, אין סופו לפנים,
ואמי מבטיחה לאחי הקטנים.

עוד מעט, עוד קצת, להרים רגליים
מאמץ אחרון, לפני ירושלים.

אור ירח החזק מעמד,
שק האוכל שלנו אבד
המדבר לא נגמר, יללות של תנים,
ואמי מרגיעה את אחי הקטנים.

עוד מעט, עוד קצת, בקרוב נגאל
לא נפסיק ללכת, לארץ ישראל.

ובלילה תקפו שודדים,
בסכין גם בחרב חדה
במדבר דם אימי, הירח עדי,
ואני מבטיחה לאחי הקטנים.

עוד מעט, עוד קצת, יתגשם החלום
עוד מעט נגיע, לארץ ישראל.

בירח דמותה של אימי,
מביטה בי, אמא אל תיעלמי
לו היתה לצידי, היא היתה יכולה,
לשכנע אותם שאני יהודי.

עוד מעט, עוד קצת, יתגשם החלום
עוד מעט נגיע, לארץ ישראל.

עוד מעט, עוד קצת, להרים עיניים
מאמץ אחרון, לפני ירושלים.

שאלות לדין:

- בקטע העדות נאמר "היה רצון, היה חלום ואנשים עשו הכל על מנת להגשימו". מה הכוונה? מהו החלום ומה עשו יהודי אתיופיה על מנת להגשים אותו?
- בקטע העדות ובשיר מסופר על סיפור מסעם הקשה של העולים מאתיופיה בדרכם לארץ ישראל.
בחרו שורה/תמונה/בית וספרו אותה כסיפור: הוסיפו תיאורים, שמות, נופים, רגשות, מחשבות, שיחות וכו'.
- במה מיוחדת עליית יהודי אתיופיה דרך סודן? אילו ערכים ניתן ללמוד מעלייה זו?
- רבים מיהודי אתיופיה תופסים את העלייה מאתיופיה כ"ציאת מצרים" השנייה. מדוע? (היעזרו בקטעים בראש השיעור).

שלב ג - העשרה

למורים הרוצים להעשיר את תלמידיהם בנושא עליית יהודי אתיופיה.
לפניכם קטעי מידע להעשרה ונקודות לדין במליאה או בקבוצות.

א. העלייה בין 1970-1985 ומבצע משה

במשך שנים חלומם של יהודי אתיופיה היה להגיע לירושלים, "ירוסלם". מעמדה של ירושלים בקרב תפוצה זו היה מרכזי, דבר שבא לידי ביטוי ב"חג הסיגד" ובתפילות לירושלים, ובמיוחד בניסיונו הלא מוצלח של אבא מהרי להגיע לארץ כבר ב-1862. תחילת הקשרים בין יהודי אתיופיה לבין יהודי העולם החל במחצית השנייה של המאה ה-19, כפי שהראינו בנושא הראשון. המנהיגות הצעירה שיצר יעקב פייטלוביץ' אכן הפכה למנהיגות בקרב יהודי אתיופיה ואותם תלמידים של פייטלוביץ' חזרו לאתיופיה כמורים וכמנהלים של בתי הספר היהודיים.

לאחר הקמת המדינה בשנת 1952 ביקש יעקב פייטלוביץ' מנשיא המדינה השני, יצחק בן צבי, לפעול למען העלאת נידחי קבוצות ישראל. בשנת 1952 נשלח שליח מהארץ לאתיופיה על מנת ליצור קשרים עם היהודים בארץ זו. כתוצאה משליחות זו:

- באסמרה נפתח סמינר למורים לבני הקהילה.
- ב-1955 הקימה הסוכנות היהודית 27 בתי ספר בקהילות השונות.
- קבוצה של 25 חניכים הגיעו לבית הספר הדתי והפנימייה כפר בתיה.

המטרה של כל הפעולות הללו הייתה ללמד אותם עברית ולהכשיר אותם להיות מורים ומדריכים לבני הקהילה האתיופית באתיופיה. רובם חזרו לאתיופיה ועבדו כמורים בבתי הספר של הסוכנות היהודית.

מורים אלו הפכו "פעילים" בקרב יהודי אתיופיה בנושא חלום שיבת ציון. הם זכו להערצה בקרב יהודי אתיופיה והיוו הוכחה לכך שחלום החזרה לציון הוא חלום שיכול להתממש. פעילויות אלו ואחרות גרמו לשינויים פנימיים בתוך החברה היהודית האתיופית והחל קשר הדוק עם יהודי העולם ועם מנהיגים רבניים.

בשלב זה מדינת ישראל לא הכירה ביהדותם של יהודי אתיופיה. היא הייתה מוכנה לעזור ליהודי אתיופיה לשפר את תנאי חייהם באתיופיה, אבל לא להעלותם ארצה.

עד 1973 עלו יהודים מאתיופיה במספרים קטנים, אבל לא הוכרו כיהודים. רק אלו שהתגיירו הפכו לאזרחי מדינת ישראל.

מנהיגות יהודי אתיופיה, כגון: עמנואל תמרת, קייס ברהן ויונה בוגלה פעלו בדרכים שונות, במכתבים לארץ, לרבנים, לראשי ממשלה, כדי שיפעלו להכרת מדינת ישראל ביהדותם של יהודי אתיופיה.

לעזרתם של יהודי אתיופיה נחלץ יהודי ישראלי בשם חזי עובדיה שנולד באסמרה להורים יוצאי תימן. בשנת 1955 ערך ביקור שורשים באסמרה ובאתיופיה והתרגש מאוד למצוא יהודים שומרי מצוות באזורים אלו, ואז הפך להיות אחד הפעילים המרכזיים בארץ לעלייתם.

בשנת 1973 הוא פנה לרב עובדיה יוסף שיבדוק את יהדותם ובשנה זו פרסם הרב עובדיה יוסף חוות דעת ובה נקבע ש"הפלאשים הם צאצאי שבטי ישראל...", וקרא להצילם מטמיעה ומהתבוללות.

פסיקה זו הובילה ב-1975 להכרה ביהודי אתיופיה על פי חוק השבות. על פי פסיקה זו, החליטה מדינת ישראל להעלות 200 יהודים מאתיופיה במסגרת איחוד משפחות.

בשנה זו גם התחלף המשטר באתיופיה והחלו להגיע לארץ ידיעות על מצוקת היהודים במשטר המהפכני שבאתיופיה, ששם לו למטרה לקעקע כל השתייכות למסגרת דתית כלשהי בשל היותו משטר הדוגל בקומוניזם.

יהודי אתיופיה ואוהדיה בארץ ובארצות הברית החלו במסע ציבורי שהוביל בהדרגה להגברת הלחץ על ממשלת ישראל לפעול לעלייתם של יהודי אתיופיה.

באפריל 1977 נשלח פעיל העלייה, חיים הלחמי, מטעם הסוכנות היהודית לאדיס אבבה, בירת אתיופיה, כדי לארגן עלייה רשמית של קבוצות קטנות.

לאחר בחירתו במאי 1977, ראש ממשלת ישראל, מנחם בגין, נתן הוראה למוסד: "הביאו לי את יהודי אתיופיה".

בעקבות כך עלו שתי קבוצות של 60 איש כל אחת, במסגרת הסכם נשק עם מנגיסטו, שליט אתיופיה באותה תקופה. רשימת העולים אורגנה על ידי יונה בוגלה ופרדה יזאזא אקלום. בקבוצה הראשונה עלה הקייס הראשי מאזור גונדר, קייס ברוך ברהן (אורי בן ברוך).

פברואר 1978: שר הביטחון בתקופה זו, משה דיין, חשף את נושא העלייה לעיתונאים בז'נבה וממשלת אתיופיה מבטלת את ההסכם. עם ביטול ההסכם, שלח המוסד את דני לימור לאתיופיה ולקניה, והוא חוזר עם מסקנה שמסוכן מדי להוציא את ביתא ישראל מאתיופיה.

החל משנת 1978 החלו יהודים מאתיופיה את מסעם אל עבר סודן בתקווה שמשם יוכלו לעלות לארץ. אלפים עזבו את כפריהם ועשו את דרכם לסודן. המסע לסודן היה מסע רגלי קשה שארך כשלושה עד חמישה שבועות, לפעמים הוא נמשך גם חצי שנה ואפילו יותר. המסעות לסודן היו בניגוד לחוק האתיופי. מספר קטן של יהודים נתפס ונשלח לכלא. במהלך המסע חצו היהודים אזורים לא מוכרים, הם הלכו מאות ק"מ ברגל.

בשלב זה החלה ממשלת ישראל לחשוב איך לעזור ליהודים שהגיעו לסודן. לסודן הגיע פרדה אקלום, שהצליח ליצור קשר עם המוסד הישראלי. אז הוקמה רשת להברחת יהודים מאתיופיה דרך סודן.

בשלב הראשון ניסתה הממשלה לשכנע את שליט סודן, ג'עפר נומיירי, לאפשר ליהודי אתיופיה שהגיעו לארצו להמשיך לישראל. בתחילה הוטסו היהודים לקניה ומשם לארץ. בשלב השני הועברו היהודים לחוף סודני שהוכשר לכך, ושם המתינו להם סירות קטנות שלקחו אותם לספינות של חיל הים הישראלי, שהמתינו בים סוף. בדרך זו עלו עד 1984 כ-7,000 איש.

שאלות לדיון

- עם אילו בעיות התמודדו יהודי אתיופיה בשנת 1975?
- מה היה הפתרון של חלק מיהודי אתיופיה?
- עיינו במפת אפריקה ומצאו את אתיופיה ואת סודן.

ב. העלייה מ-1985 ואילך ו"מבצע שלמה"

בשנת 1991 הייתה סכנה גדולה לקהילות ביתא ישראל שנותרו באתיופיה, וממשלת ישראל יצאה ל"מבצע שלמה", שבו עלו כ-14,000 אנשים בתוך 36 שעות! במבצע זה הסתיימה עליית קהילת ביתא ישראל. בשנים שלאחר מכן היו עליות נוספות של קהילות אחרות מאתיופיה. בימים אלו עדיין ממתנים שארית צאצאי יהודי אתיופיה לעלייה לארץ.

שאלות לדיון

- היכן, לדעתכם, צולמה התמונה? מי האנשים שבתמונה?
- בחרו דמות אחת וספרו את הסיפור שלה. נסו לתאר: מה היא מרגישה? ספרו: מה, לדעתכם, קרה לפני שצולמה התמונה ואחריה?
- מדוע היה צורך לצופף כל כך את האנשים ולהעלות מספר רב של יהודים בזמן קצר?
- מדוע, לדעתכם, כונו המבצעים להעלאת יהודי אתיופיה בשם "מבצע משה" ו"מבצע שלמה"?

